

ششمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران

نوع مقاله: علمی

محور:

مدیریت پایدار روستایی

عنوان:

جایگاه آموزش بزرگسالان بر توسعه پایدار روستایی

چکیده

توسعه هر جامعه با کسب سواد افراد آن جامعه رابطه مستقیم دارد؛ به این صورت که هر چه سطح سواد افراد بالاتر باشد، رشد فرهنگی در آن جامعه بیشتر است و آن جامعه بیشتر مستعد توسعه یافتن می‌باشد. مناطق روستایی را بیشتر افراد بزرگسال تشکیل داده است و اکثریت تولیدات روستایی به ویژه تولیدات بخش کشاورزی توسط این افراد صورت می‌گیرد و نقش مهمی را در توسعه روستایی ایفا می‌کنند. از طرفی اکثریت این افراد کم‌سواد یا بی‌سواد هستند. با توجه به اینکه افزایش دانش، بینش و مهارت‌های جدید کشاورزی زمینه‌ساز دستیابی به توسعه پایدار روستایی می‌باشد و افراد بزرگسال روستایی به عنوان مهم‌ترین قشر جامعه روستایی در این راه به حساب می‌آیند. ضرورت دارد به مسئله آموزش و مهارت‌آموزی افراد بزرگسال روستایی توجه گردد. هدف از این مطالعه نقش آموزش و مهارت‌آموزی افراد بزرگسال بر توسعه پایدار روستایی می‌باشد. این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای صورت گرفته است که پس از جمع‌آوری مطالب مفید کتابخانه‌ای و اینترنتی در قالب مقاله ارائه گردید. مرور مطالعات انجام شده نشان می‌دهد افراد بزرگسال روستایی به دلایلی از قبیل کسب ایده‌ها و نوآوری‌های جدید کشاورزی، گسترش یافتن ارتباطات، نیاز به جایگاه اجتماعی بالاتر، خواستار تغییر رفتار به جای گرفتن اطلاعات، اشتغال و افزایش تعامل مردم با یکدیگر به کسب سواد اهمیت زیادی می‌دهند؛ بنابراین یکی از راه‌های دستیابی به توسعه پایدار روستایی و فرهنگ اقتصاد مقاومتی، توسعه آموزش و افزایش دانش و مهارت از طریق بهره‌مندی از برنامه‌ها و روش‌های مختلف ترویج کشاورزی در بین رهبران و افراد بزرگسال روستایی می‌باشد. چرا که مسئله آموزش و توانمند کردن مردم روستایی رابطه متقابل با افزایش تولیدات روستایی و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی دارد و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی می‌باشد.

کلمات کلیدی: آموزش بزرگسالان، توسعه کشاورزی، توسعه پایدار روستایی

مقدمه

سیاست توسعه روستایی برای بسیاری از دولت‌ها متفاوت است. در بعضی از کشورها این سیاست ممکن است در جهت توسعه کشاورزی و بخش‌های وابسته به آن مانند ارائه خدمات عمومی باشد و در بعضی دیگر از کشورها این سیاست از توسعه بخش کشاورزی به سمت توسعه اقتصاد محلی و بهبود کیفیت محیط‌زیست تغییر یافته است. در این زمینه سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، برخی از سیاست‌های توسعه روستایی از قبیل سیاست توسعه یکپارچه منطقه‌ای و روستایی در جهت توسعه و حفظ ساختار جوامع محلی و سیاست تمرکز روی توسعه بخش کشاورزی را در کشورهایی مانند استرالیا، ژاپن، نروژ و سوئیس مورد توجه قرار داده‌اند (Blandford, 2010). در اکثریت کشورها اهداف و سیاست‌های کلی توسعه روستایی شامل کاهش فقر روستایی، افزایش تولید و بهره‌وری، تأمین دسترسی یکسان به امکانات روستایی، بهبود کیفیت زندگی روستایی از طریق تأمین زیرساخت‌های اساسی و خدمات اجتماعی، توانا ساختن مردم فقیر روستایی برای مشارکت در کنترل محیط خود و تقویت مؤسسات و نهادهای روستایی می‌باشد که برای رسیدن به این اهداف، کشاورزی به عنوان یک فعالیت اقتصادی عمده در نظر گرفته می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۱). بنابراین حوزه فعالیت در توسعه روستایی را می‌توان شامل پنج بخش دانست که این بخش‌ها عبارتند از: مدیریت منابع طبیعی، امور زیربنایی روستایی، مدیریت منابع انسانی، توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی که این بخش‌ها باید در چارچوب راهبرد توسعه نهادی مورد توجه قرار گیرند (افراخته و همکاران، ۱۳۹۲).

در راستای پایداری منابع تولیدی امروزه توسعه پایدار، توجه بسیاری از متخصصان، سیاست‌گذاران و برنامه ریزان توسعه را به خود جلب نموده است. از زمانی که کنفرانس برونلند، توسعه پایدار را سرلوحه برنامه‌های توسعه مدار خود قرار داده است، تعاریف مختلفی از پایداری منتشر شده است. به گونه‌ای که برخی از محققان، ظرفیت افراد، منابع و جوامع را برای تغییرناپذیری در طول زمان به مثابه پایداری دانسته‌اند. برخی دیگر از صاحب‌نظران، در مفهوم‌سازی پایداری، عدم تخریب منابع طبیعی را مورد اشاره قرار داده‌اند. سایر افراد، پایداری را در بررسی و تبیین چالش‌های زیست‌محیطی که برنامه ریزان توسعه با آن مواجه می‌باشند، مورد استفاده قرار داده‌اند (کرمی، ۱۳۸۸). فرآیند یا محصول پایدار آن است که استفاده از منابع و تولید پسماندها را به یک سطح قابل قبول برساند، سهم مثبتی در تأمین نیازهای بشر و رضایت آن‌ها داشته باشد و برای بنگاه‌های تجاری ارزش‌های اقتصادی پایداری مهیا نماید (Bakshi and Fiksel, 2003). پایداری ریشه در یک اصل اکولوژیک دارد که بر اساس آن از محیط به اندازه توان طبیعی فرآوری، بهره‌برداری یا بهره‌وری صورت می‌گیرد (Sikar, 2003). متناسب با چنین مفهومی، توسعه پایدار روستایی شامل اداره و مدیریت نواحی روستایی می‌باشد به طریقی که نیازهای نسل حاضر برآورده شود، بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده در برآورده شدن نیازهایشان به مخاطره افتد. دو واقع توسعه پایدار روستایی بر حفظ روابط متقابل محیط و جامعه تأکید دارد و با ژرفاندیشی خاص، عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به ایجاد الگوهای رفتاری سازمان‌یافته بینجامد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۸۷).

در شرایط فعلی، کشاورزی مهم‌ترین بخش فعالیت اقتصادی در اغلب روستاهای ایران بوده و لازم است به عنوان محور برنامه‌های توسعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و نهادی مورد توجه قرار گیرد (افراخته و همکاران، ۱۳۹۴). توسعه پایدار روستایی به ویژه تولیدات پایدار کشاورزی بدون آموزش معنا و مفهومی ندارد. به عبارتی، برای دستیابی به پایداری روستا مبنای اساس اولیه آموزش اصول، مفاهیم و اهداف پایداری است. ترویج و آموزش کشاورزی چنین رسالتی به عهده دارد. امروزه رسالت ترویج کشاورزی بر پایداری تولیدات کشاورزی جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی تأکید دارد. در واقع، ترویج کشاورزی از طریق بکارگیری برنامه‌ها و روش‌های مختلف نقش مهمی را در نشر و انتقال اصول و مفاهیم کشاورزی پایدار در مناطق روستایی دارد. ترویج کشاورزی از طریق آموزش و ارتباطات در نگرش، دانش و مهارت کشاورزان تغییر ایجاد می‌کند. به عبارت دیگر، نقش ترویج کشاورزی ایجاد اطلاعات و ظرفیت‌های مناسب در کشاورزان با استفاده از روش‌های متنوع و همچنین کمک به کشاورزان برای ایجاد تصمیم‌گیری‌های آگاه دهنده است (پیرامون و کرمی، ۱۳۹۳). از آنجایی که تولیدات کشاورزی در ایران وابسته به افراد بزرگسال می‌باشد و بیشتر آن‌ها افراد بی‌سواد یا کم‌سواد می‌باشند. مسلماً آموزش این افراد از اهمیت بسیار بالایی برخوردار می‌باشد و نقش مهمی را در توسعه پایدار روستایی ایفا می‌کنند. نقش و کارکرد مدارس در آستانه هزاره سوم میلادی تغییر و جهش چشمگیری پیدا کرده است. افزون بر ایفای نقش سنتی مدارس مبنی بر تربیت افرادی فرهیخته، مدارس عهده‌دار

پرورش شهروندانی مسئولیت‌پذیر و رشد یافته و برخوردار از مهارت‌های فنی، اجتماعی و عاطفی به ویژه در مناطق روستایی هستند. اما آیا باید فقط به تربیت افراد کم سن و سال جامعه پرداخت و بزرگسالان از این قاعده مستثنی هستند یا این افراد به دلیل نیازمندی‌های حرفه‌ای و تطابق آموزش با نیاز آن‌ها بیشتر نیازمند آموزش هستند. از این رو توجه جدی و همه جانبه به عواملی که بستر لازم جهت دستیابی به این هدف را فراهم می‌سازد، اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. بدین منظور توجه جدی به آموزش بزرگسالان به ویژه آموزش افراد بزرگسال روستایی یکی از راهبردهای اساسی در نیل به این هدف بشمار می‌رود. از آنجایی که بزرگسالان روستایی ارکان اصلی توسعه کشاورزی می‌باشند و نقش بسیار مهم را در جهت افزایش تولیدات کشاورزی ایفا می‌نمایند. ضرورت دارد به امر آموزش این‌گونه افراد در جهت افزایش دانش، آگاهی و مهارت نوین پایداری کشاورزی و تولیدات پایدار روستایی توجه لازم صورت پذیرد. از این رو، تلاش این تحقیق بر آن است که با بررسی مطالعات کتابخانه‌ای و پژوهش‌های صورت گرفته، جایگاه و نقش آموزش افراد بزرگسال جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی شناسایی و راهکارهای مفیدی ارائه گردد.

آموزش بزرگسالان

آموزش بزرگسالان مفهومی وسیع و گسترده دارد و شامل کلیه فعالیت‌های آموزشی و یادگیری بزرگسالان به صورت رسمی، غیررسمی و اتفاقی در زمینه‌های مختلف شغلی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، تربیتی، مذهبی، صنعتی، کشاورزی و سوادآموزی صورت می‌پذیرد. همان گونه که، رایان اظهار داشته: قلمرو آموزش بزرگسالان به وسعت قلمرو خود زندگی است (ابراهیم‌زاده و محمدداودی، ۱۳۸۸). آموزش بزرگسالان فعالیتی است سازمان‌یافته به منظور ایجاد جامعه در حال یادگیری از طریق انتقال دانش و مهارت روز آمد به بزرگسالان تا بتوانند در جهت تکامل و تعالی حرکت کنند و در سرنوشت جامعه خود از لحاظ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مشارکت فعالانه داشته باشند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵). مرور مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که مؤلفه‌های فناوری، مدیریت دوره‌ها، مهارت‌های مربیان، طراحی فضای آموزشی، رویکردهای یادگیری و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی (ابراهیم‌زاده و محمدداودی، ۱۳۸۸)، مشارکت، ایجاد استراتژی مناسب افراد بزرگسال (Richard & Swanson, 1966)، سبک یادگیری، جنسیت، سن، شغل، درآمد (Bates, 2005) و انتخاب آموزش متناسب با نیاز افراد بزرگسال (Perrin, 2009) بر فرآیند کسب دانش و تخصص افراد بزرگسال روستایی مؤثر می‌باشد. همچنین توجه به مهم‌ترین اصول آموزش بزرگسالان (جدول ۱) از قبیل نیاز به دانستن، خود-مفهومی فراگیر، نقش تجربه، آمادگی یادگیری، رویکرد به یادگیری و انگیزه به یادگیری از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشند (ابراهیم‌زاده و محمدداودی، ۱۳۸۸). شناسایی این اصول در جهت تعالی و تکامل افراد بزرگسال روستایی دارای اهمیت است. شناسایی ویژگی‌های بزرگسالان نظیر وسعت تجربه، نگاه کاربردی به مسائل آموزشی، وقت کم، فشار وظایف مختلف زندگی روستایی، نیاز به جایگاه اجتماعی، خواهان رسیدن به هدف در آینده نزدیک، آزادی عمل در ترک دوره‌های آموزشی، خواستار تغییر رفتار به جای گرفتن اطلاعات، اشتغال، دوری راه و وابستگی به خانواده نیز از جمله مسائلی هستند که باید به آن‌ها توجه شود. در صورتی که ویژگی و مسائل افراد بزرگسال روستایی شناسایی گردد زمینه‌های لازم برای انتقال اصول، مفاهیم و اهداف توسعه پایدار روستایی فراهم می‌شود. از آنجایی که تغییر در بینش، نگرش و رفتار افراد روستایی پایه و اساس دگرگونی پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی می‌باشد. ضرورت دارد مسئله آموزش افراد بزرگسال روستایی در اولویت بالاتر قرار گیرد.

جدول ۱- اصول نولز: جهت مقایسه آموزش بزرگسالان و خردسالان (ابراهیمزاده و داودی، ۱۳۸۸)

اصول	خردسالان	بزرگسالان
نیاز به دانستن	موظف به یادگیری تمام مطالب ارائه شده هستند	می دانند برای چه هدفی دانش جدید را یاد بگیرند
خود - مفهومی فراگیر	درک معلم از یادگیرنده شخصیتی وابسته است	یادگیری را خودشان هدایت می کنند
نقش تجربه	با حداقل تجربه وارد می شوند	تجربیات منبع غنی برای خودشناسی است و باعث تنوع در گروه می شود
آمادگی یادگیری	آماده یاد گرفتن مطالبی هستند که معلم به آن ها ارائه می دهد	آن ها باید بتوانند مطالب فرا گرفته شده را به طور مؤثر با موقعیت های زندگی هماهنگ سازد
رویکرد به یادگیری	متمرکز بر موضوع درسی و محتوا	متمرکز بر مشکل محوری، زندگی محوری
انگیزه به یادگیری	فشارهای بیرونی مانند نمره	انگیزه درونی مانند خودباوری

آموزش بزرگسالان و توسعه پایدار روستایی

توسعه پایدار در پی دستیابی به کاهش فقر، سلامت، آموزش و بهبود شرایط زندگی، بهبود وضعیت زمین ها در بخش کشاورزی، بهبود وضعیت کمی و کیفی آب ها، تنوع زیستی، بهبود عملکرد اقتصادی و وضعیت هزینه ها، حفظ گونه های زنده، دستیابی به برابری و عدالت اجتماعی و توجه به کل زیست بوم به خصوص تنوع گونه ها می باشد (Segnestam, 2002). توسعه پایدار تنها حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی نیست، بلکه برداشتی نو از توسعه و رشد اقتصادی است، رشدی که بدون تخریب منابع طبیعی و برهم زدن تعادل زیست محیطی، عدالت و امکانات زندگی را برای همه مردم و نه فقط قشر محدودی از جامعه فراهم آورد (احمدی و سجادی، ۱۳۹۱). به عبارتی، توسعه پایدار در سه بخش اقتصادی (با هدف پیشرفت و کارایی بیشتر)، اجتماعی (با هدف برابری و کاهش فقر) و اکولوژیکی (با هدف حفظ توانمندی منابع طبیعی) بیشترین نقش را در پایداری مناطق روستایی ایفا می کند. از طرفی با توجه به نقش و اهمیت افراد بزرگسال در مناطق روستایی دستیابی به توسعه پایدار روستایی بدون توجه به آن ها امکان پذیر نیست. با توجه به اینکه یکی از اصول رسیدن به پایداری روستایی، آموزش، انتقال و نشر ایده های جدید می باشد. باید به مسئله آموزش افراد بزرگسال در جهت نشر مفاهیم، اصول و دانش پایداری در مناطق روستایی توجه گردد. زیرا پایدار روستایی دارای سه هدف پایداری اقتصادی، پایداری زیست محیطی و پایداری اجتماعی می باشد که بدون توجه به مسئله آموزش بهره برداران روستایی دستیابی به این اهداف امکان پذیر نیست. به بیان دیگر، هدف از پایداری اقتصادی، دستیابی به حداکثر رشد، پیشرفت، عدالت، بهره وری و کارایی می باشد. این در حالی است که در بعد پایداری اکولوژیکی هدف، یکپارچگی اکوسیستم، ظرفیت تحمل، تنوع زیستی و مسائل سیاره ای می باشد. در نهایت هدف از پایداری اجتماعی، توانمندسازی، مشارکت، تحرک اجتماعی، هدایت فرهنگی و توسعه نهادی جهت رسیدن به توسعه پایدار می باشد. این اهداف دارای تعامل با یکدیگر بوده که اگر این تعاملات را در نظر بگیریم و به مسئله آموزش غیر رسمی افراد بزرگسال توجه کنیم، زمینه دستیابی به توسعه پایدار روستایی فراهم خواهد شد (اسدی و نادری مهدی، ۱۳۸۸).

به طور کلی، تحلیل ابعاد مختلف نشان می دهد که توجه به بعدهای اجتماعی، زیست محیطی، تولیدی، اجرایی و ساختاری در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی از اهمیت زیادی برخوردار می باشند. در بعد پایداری اجتماعی (جدول ۲) توجه به مؤلفه های آموزشی از قبیل میزان باسوادی جمعیت مردان و زنان روستایی، میزان بهره مندی از امکانات آموزشی، دسترسی به زیرساخت های آموزشی و درصد بی سوادی دارای اهمیت می باشند. این بعد زمینه ساز تغییر دانش، آگاهی و بینش در بین افراد بزرگسال روستایی می باشد و در صورتی که این آموزش ها متناسب با نیازها و شرایط زندگی مردم روستایی باشد باعث تسهیل در امر تولید پایدار و توسعه پایدار روستایی می گردد (شایان و حسین زاده، ۱۳۸۹؛ خسرو بیگی و همکاران، ۱۳۹۰؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰؛ اجتماعی و همکاران، ۱۳۹۳).

جدول ۲- شاخص‌های اندازه‌گیری توسعه پایدار روستایی

ابعاد پایداری	شاخص
بعد اجتماعی	دسترسی به زیرساخت‌های آموزشی بهره‌مندی از امکانات آموزشی سطح آگاهی میزان باسوادی مردان و زنان روستایی رضایت از کیفیت آموزشی اندازه جمعیت مشارکت اجتماعی نسبت زنان باسواد به مردان معکوس جمعیت مهاجر
بعد اقتصادی	درصد اشتغال رضایت از درآمد متوسط عملکرد محصولات سالانه کشاورزی تمایل به سرمایه‌گذاری در روستا تنوع معیشت رضایت از قیمت محصولات کشاورزی تمایل به سرمایه‌گذاری در روستا سطح زیرکشت درصد بیکاری
بعد زیست‌محیطی	کمیت و کیفیت آب مصرفی تنوع منابع آب در روستا میانگین بارش سالانه درصد تغییرات پوشش گیاهی میزان تخریب منابع طبیعی و مراتع کاهش سالیانه منابع آب تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری شرایط آب و هوایی مناسب میزان آسیب‌پذیری در برابر خطرات کیفیت منابع آب زیرزمینی

(شایان و حسین زاده، ۱۳۸۹؛ خسروبیگی و همکاران، ۱۳۹۰؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰؛ اجتماعی و همکاران، ۱۳۹۳)

آموزش بزرگ‌سالان و ترویج کشاورزی

کشاورزی در اصل یک هنر، حرفه یا علم تولید محصولات زراعی و فرآورده‌های دامی در واحدهای سازمان‌یافته می‌باشد. کشاورزی یک شغل و حرفه‌ای ضروری محسوب می‌شود که تقریباً کلیه الیاف و غذای مورد نیاز انسان را فراهم می‌نماید. امروزه اهمیت توسعه کشاورزی و نقش حیاتی آن در توسعه و پیشبرد کشورها، به خصوص کشورهای در حال توسعه، بر کسی پوشیده نیست و به اعتقاد کارشناسان و دست‌اندرکاران تحقق این امر در گرو توسعه منابع انسانی می‌باشد؛ بنابراین اولویت اول در جهت رشد و توسعه کشاورزی و رشد و توسعه منابع انسانی می‌باشد. توسعه از دیدگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است به طوری که مطالعه در خصوص آن از پیشینه تاریخی

کمتری برخوردار است و در اصل به دهه ۱۹۹۰ بر می‌گردد. با مفهومی جامع‌تر "توسعه به عنوان یک مفهوم متعالی دست آورد بشری و پدیده‌ای چند دسته‌ای است که هدف از آن دستیابی فزاینده‌ی انسانی به ارزش‌های فرهنگی خود است (شهبازی، ۱۳۸۴). با توجه به اهمیت جایگاه و موقعیت کشاورزی در توسعه ملی می‌توان گفت که توسعه کشاورزی دستاورد یک سلسله فعالیت‌های برنامه‌ریزی مرتبط و هماهنگ، به منظور اعمال تغییرات و تحولات مطلوب، برای وسعت بخشیدن به زمینه‌ها، گسترش دامنه فعالیت‌ها، افزایش عملکرد در برنامه جامع توسعه اقتصادی و اجتماعی است. اقشار مخاطب توسعه کشاورزی در روستاها کشاورزان هستند که عمده این کشاورزان بزرگسالان می‌باشند و این افراد بزرگسال مهم‌ترین نقش را در تولید محصولات کشاورزی ایفا می‌نمایند. در نتیجه به دلیل بی‌سواد بودن یا کم‌سواد بودن اکثریت کشاورزان و بهره‌برداران روستایی در جهت افزایش دانش، مهارت و توانایی‌های این افراد و بروز کردن دانش فناوری کشاورزی در مناطق روستایی ضرورت دارد مسئله آموزش افراد بزرگسال روستایی مورد توجه قرار گیرد. ترویج کشاورزی یکی از نهادهای مهم و پیشرو در زمینه آموزش و مفاهیم کشاورزی پایدار و توسعه پایدار روستایی می‌باشد. ترویج کشاورزی از مصدر رواج دادن و گسترش دادن است و شامل کلیه خدماتی است که هدف آن کمک به کشاورزان و دامداران روستایی می‌باشد. ترویج کشاورزی خدمات یا نظامی است که از طریق روش‌ها و راهبردهای آموزشی به کشاورزان کمک می‌کند تا در شیوه‌ها و فنون کشاورزی، اصلاحات ایجاد نموده و بتوانند سطح و کیفیت زندگی خود را بهتر نموده و استانداردهای اجتماعی زندگی روستایی را بالا ببرند (میرامینی، ۱۳۸۵).

ترویج کشاورزی از طریق اتخاذ تکنولوژی‌ها و نوآوری‌های جدید دارای اهمیت است. ترویج کشاورزی از طریق آموزش و ارتباطات در نگرش، دانش و مهارت کشاورزان تغییر ایجاد می‌کند. به عبارت دیگر، نقش ترویج کشاورزی ایجاد اطلاعات و ظرفیت‌های مناسب در کشاورزان با استفاده از روش‌های متنوع و همچنین کمک به کشاورزان برای ایجاد تصمیم‌گیری‌های آگاه دهنده است (Sinkaiye, 2005). همچنین مراکز خدمات ترویجی از طریق ارائه پوسترها، برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی نیز در بالا بردن اطلاعات و دانش کشاورزان نقش مهمی را ایفا می‌نمایند (Cho and Bland, 2004). از طرف دیگر، تحولات اجتماعی، افزایش رفاه اجتماعی و کاهش فقر هم بر استفاده از منابع و هم بر بخش کشاورزی تأثیر می‌گذارد. چنانچه افراد زیرخط فقر کاهش یابد اراضی حاشیه‌ای که سودآوری کمی دارند، زیر کشت نخواهند رفت که این امر می‌تواند فرسایش و سایر عوامل تخریب‌کننده محیط‌زیست را کاهش دهد. حتی تغییراتی که در الگوی مصرف و خصوصیات روان‌شناختی و آموزشی جامعه مانند کاهش مصرف نان در دو دهه گذشته، به وقوع پیوسته است نیز بر پایداری کشاورزی تأثیر می‌گذارد (پیرامون و کرمی، ۱۳۹۳؛ اسدی و نادری مهدی، ۱۳۸۸؛ Hayati et al., 2010). بنابراین ترویج کشاورزی از طریق آموزش و توضیح مفهوم کشاورزی پایدار برای جوامع مصرف‌کننده و تولیدکننده و آموزش‌های کارآ برای بالا بردن توان و دانش کشاورزان در زمینه کشاورزی پایدار نقش بسیار مهمی را در دستیابی به توسعه پایدار روستایی فراهم می‌کند.

آموزش بزرگسالان و فرهنگ

همان طوری که اشاره شد آموزش بزرگسالان فرایندی سازمان‌یافته به منظور ایجاد آگاهی، شناخت و مهارت بزرگسالان است تا بتواند در جهت تکامل و تعالی حرکت کنند و در سرنوشت جامعه خود از لحاظ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مشارکت فعالانه داشته باشند. همان‌گونه که در تعریف آموزش بزرگسالان ذکر شد یکی از اهداف آموزش رشد و گسترش ویژگی‌های فرهنگی می‌باشد، بنابراین فرهنگ یک شیوه خاص زندگی است که معانی و ارزش‌ها را نه تنها در هنر و آموزش بلکه در نهادها و رفتارهای عادی تشریح می‌کند (ویلیامز، ۱۹۶۱). طبق این تعریف آموزش افراد بزرگسال هر جامعه باید متناسب با ارزش‌ها و آداب و رسوم آن جامعه باشد تا بتواند در افزایش میزان دانش و مهارت این افراد در فعالیت‌های گوناگون از جمله توسعه کشاورزی در مناطق روستایی نقش فعالانه داشته باشد. به بیان دیگر، توسعه کشاورزی وابسته به افراد بزرگسال روستایی می‌باشند که این افراد بزرگسال اکثریت بی‌سواد یا کم‌سواد هستند. در جهت توسعه کشاورزی باید دانش و تکنولوژی نوین را به این افراد آموخت تا زمینه افزایش تولیدات کشاورزی فراهم گردد. برای افزایش دانش، اطلاعات، مهارت و توانایی افراد بزرگسال روستایی باید فعالیت‌های آموزشی در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مذهبی متناسب با نظام آموزشی و اعتقادی افراد آن جامعه باشد؛ بنابراین آموزش بزرگسالان شامل کلیه فعالیت‌های سازمان‌یافته‌ای می‌شود که برای بزرگسالان تدارک می‌یابند. از جمله این فعالیت‌های سازمانی آموزش‌های فرهنگی هستند که شامل

برنامه‌های سیاسی، اجتماعی، مذهبی و ایدئولوژیک می‌باشند که هدف آن‌ها آشنا کردن مردم روستایی با حقوق و وظایف خود و بالا بردن سطح آگاهی و رشد فکری آن‌ها می‌باشد که موجب مشارکت آنان در سرنوشت جامعه خود در زمینه‌های گوناگون از جمله توسعه پایدار روستایی می‌گردد.

آموزش بزرگسالان و تبیین ارزش‌های اجتماعی

ارزش، در اصطلاح عقیده یا باور نسبتاً پایداری است که فرد با تکیه بر آن، یک شیوه رفتاری خاص یا یک حالت غایی را که شخصی یا اجتماعی است، به یک شیوه رفتاری خاص یا یک حالت غایی که نقطه مقابل حالت برگزیده قرار دارد، ترجیح می‌دهد. با توجه به اینکه بزرگسالان روستایی ارزش‌ها و اعتقادات و آداب و رسوم خاص خود را دارند، بنابراین آموزش‌های لازم باید متناسب با ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی این افراد باشد. ادراک ارزش‌ها از ادراک واقعیت‌ها متمایز است، یعنی وقتی که انسان ارزش را درک می‌کند، گویی به چیزهایی علاوه بر ادراک واقعیت‌ها آگاهی یافته که بر اساس احساس‌ها، شناخت‌ها، نیازها، علاقه‌ها و حتی فرهنگ‌های اجتماعی شکل گرفته و سپس به واقعیت نسبت داده شده است (رفیع‌پور، ۱۳۷۸). در واقع، ارزش اجتماعی، واقعیت‌ها و اموری هستند که مورد پذیرش همه افراد جامعه قرار می‌گیرند و خواسته‌ها و آرزوهای اکثریت افراد آن جامعه را شامل می‌شوند. ارزش اجتماعی که جامعه به آن‌ها اعتنا می‌ورزد، گرایش‌های اجتماعی را ایجاد می‌کند که در فرد به وجود می‌آیند و ادراکات، عواطف و افعال او را در جهت‌های معین به جریان می‌اندازد. ارزش‌های اجتماعی در جامعه دارای قدرت و منزلت می‌باشند و نیازهای مادی و معنوی انسان را برآورده می‌سازند. در بررسی‌های تحلیلی ارزش‌های اجتماعی هر جامعه، باید هم به ماهیت این ارزش‌ها و اقشار و گروه‌های مختلف پرداخت و هم به چگونگی پراکندگی آن در گروه‌ها و طبقات اجتماعی گوناگون توجه نمود و با شناخت روابط ارزش‌های اجتماعی با ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، می‌توان به علل تغییرات و دگرگونی ارزش‌های اجتماعی پی برد (گلایی، ۱۳۷۲). به‌طور کلی یکی از ابعاد توسعه پایدار روستایی، کشاورزی است که کانون فعالیت‌های مربوط به آن در روستاها قرار دارند و توانسته‌اند از نظر اشتغال‌زایی، تأمین ارز، درآمد و سهم آن در تولید ناخالص ملی، تأمین نیازهای مصرفی جمعیت و کمک به توسعه پایدار کشاورزی موقعیت متمایزتر و مطلوب‌تری را نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی کسب کنند. تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، افراد روستایی از جمله بزرگسالان می‌باشند که از لحاظ سواد در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. از آنجایی که دانش و تکنولوژی کشاورزی روز به روز در حال پیشرفت می‌باشد لذا آموزش این افراد بزرگسال روستایی لازم به نظر می‌رسد. بزرگسالان روستایی ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی خاص خود را دارند و آموزش‌های مختلف باید متناسب با این ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی از جمله ارزش و آداب و رسوم آن‌ها باشند. لذا توسعه پایدار کشاورزی نیاز به افراد بزرگسالی دارد که باید در زمینه‌های مختلف کشاورزی از دانش، آگاهی و مهارت‌های ویژه برخوردار باشند که این مستلزم آموزش‌های مداوم و متناسب با فرهنگ و اعتقادات افراد این نوع جوامع می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی، شناخت فلسفه آموزش بزرگسالان و ارزش‌های فرهنگی آنان شروط لازم در جهت افزایش دانش، مهارت و آگاهی در این زمینه می‌باشند. آموزش بزرگسالان تحت تأثیر ویژگی‌های فرهنگی افراد بزرگسال هر جامعه قرار می‌گیرد که می‌تواند زمینه‌ساز رشد، دانش، آگاهی و مشارکت افراد آن جامعه در زمینه‌های گوناگون از جمله کشاورزی باشد. متأسفانه در چند دهه اخیر در ایران نه تنها فلسفه و نظریه تربیتی در مورد آموزش بزرگسالان ایجاد نشده است، بلکه حتی تلاش چشمگیری در جهت شناخت ارزش‌ها، آداب و رسوم اجتماعی این افراد و رابطه آن‌ها با آموزش بزرگسالان شکل نگرفته است. با توجه به مطالب فوق، مهم‌ترین ارکان توسعه کشاورزی، افراد بزرگسال روستایی می‌باشند که نقش بنیادی و مهم را در این زمینه ایفا می‌کنند. از آنجایی که اکثر این افراد بی‌سواد هستند و دانش و تکنولوژی بشر در حال پیشرفت می‌باشد، این افراد در جهت افزایش آگاهی، دانش و مهارت‌های خود نیازمند آموزش می‌باشند. از طرفی دیگر، ارزش‌های هر جامعه تحت تأثیر عوامل مختلفی از قبیل تفکر، بینش، سواد، مهارت و آگاهی قرار می‌گیرد؛ آموزش بزرگسالان سبب گسترش این عوامل در افراد بزرگسال شده و این ارزش‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مهم‌ترین مسئله در توسعه

این آموزش در سطح مناطق روستایی شناسایی اصول و ویژگی‌های افراد بزرگسال می‌باشد. از مهم‌ترین اصول آموزش بزرگسالان می‌توان به نیاز به دانستن، خود-مفهومی فراگیر، نقش تجربه، آمادگی یادگیری، رویکرد به یادگیری و انگیزه به یادگیری را نام برد. شناسایی این اصول در جهت تعالی و تکامل افراد بزرگسال روستایی دارای اهمیت است. همچنین شناسایی ویژگی‌های افراد بزرگسال روستایی نظیر وسعت تجربه، نگاه کاربردی به مسائل آموزشی، وقت کم، فشار وظایف مختلف زندگی روستایی، نیاز به جایگاه اجتماعی، خواهان رسیدن به هدف در آینده نزدیک، آزادی عمل در ترک دوره‌های آموزشی، خواستار تغییر رفتار به جای گرفتن اطلاعات، اشتغال، دوری راه و وابستگی به خانواده نیز از جمله مسائلی هستند که باید به آن‌ها در زمان آموزش توجه شود. در صورتی که ویژگی و مسائل افراد بزرگسال روستایی شناسایی گردد زمینه‌های لازم برای انتقال اصول، مفاهیم و اهداف توسعه پایدار روستایی فراهم می‌شود. از طرفی، مرور مطالعات مختلف نشان می‌دهد توجه به بعدهای پایداری اجتماعی، پایداری زیست‌محیطی، پایداری اقتصادی، پایداری اجرایی و پایداری ساختاری در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشند. در صورتی که آموزش‌های افراد بزرگسال روستایی در راستای این ابعاد باشد زمینه دستیابی به توسعه پایدار روستایی فراهم می‌گردد. مسئله دیگری که باید در جهت تغییر بینش، نگرش و رفتار افراد بزرگسال روستایی برای دستیابی به توسعه پایدار به آن نگاه کرد شناسایی نهاد متولی این امر است. ترویج کشاورزی متولی امر آموزش در مناطق روستایی می‌باشد. از آنجایی که تغییر در بینش، نگرش و رفتار افراد روستایی پایه و اساس دگرگونی پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی می‌باشد. ضرورت دارد ترویج کشاورزی به مسئله آموزش افراد بزرگسال روستایی توجه کند و با استفاده از روش‌های و برنامه‌های مختلف ترویجی زمینه را برای افزایش دانش و آگاهی این افراد فراهم نماید.

منابع

- ابراهیم‌زاده، ع. (۱۳۸۵). آموزش بزرگسالان. تهران: نشر پیام نور
- اسدی، ع. و نادری مهدی، ک. (۱۳۸۸). کشاورزی پایدار. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ اول، شهریور ۱۳۸۸.
- ابراهیم‌زاده، ع. و محمدداودی، ا. (۱۳۸۸). بررسی مؤلفه‌های اصلی آموزش بزرگسالان به منظور ارائه مدل مناسب در کشور. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال سوم، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸، صص ۳۲-۹.
- احمدی، ف. و سجادی، ا. (۱۳۹۱). بررسی مؤلفه‌های بازدارنده توسعه پایدار روستایی از دیدگاه کارشناسان. مجله ترویج و آموزش کشاورزی، شماره ۳، صص ۷۰-۸۰.
- افراخته، م.، حبی پور، م.، گرزین، م. و نجاتی، ب. (۱۳۹۲). جایگاه توسعه پایدار کشاورزی در برنامه‌های توسعه ایران (مورد مطالعه برنامه‌های پنج‌ساله پس از انقلاب). فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال اول، شماره ۱، صص ۶۵-۹۵.
- اجتماعی، ب.، غفاری، ر.، جاوری، م. و نجف پور، ب. (۱۳۹۳). سنجش پایداری سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی شهرستان فیروزآباد). فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، سال ۱۲، شماره ۴۳، صص ۲۹۴-۲۸۰.
- افراخته، ح.، ریاحی، و. و جوان، ف. (۱۳۹۴). پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوان‌شهر. فصلنامه علمی پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال ۱۳، شماره ۴۶، صص ۱۱۷-۹۴.
- پورطاهری، م.، زال، ا.، رکن‌الدین افتخاری، ع. (۱۳۸۷). ارزیابی و اولویت‌های پایداری اجتماعی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خرمبید استان فارس. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۴، شماره ۳، صص ۴۹-۱۹.
- پیرامون، ع. و کرمی، ع. (۱۳۹۳). سازه‌های مؤثر بر عملکرد محصولات کشاورزی و اولویت‌بندی آن‌ها: کاربرد روش فرآیند تحلیل شبکه‌ای. پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز.

رضوانی، م. (۱۳۸۱). برنامه‌ریزی توسعه روستایی (مفاهیم، راهبردها و فرآیندها). *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، صص ۲۴۰-۲۲۱.

شهبازی، ا. (۱۳۸۴). *توسعه و ترویج روستایی*. چاپ چهارم، انتشارات: دانشگاه تهران

شایان، ح.، و حسین زاده، ر. (۱۳۹۰). ارزیابی پایداری توسعه روستایی (مطالعه موردی شهرستان کمیجان). *جغرافیا و توسعه*، شماره ۲۴، صص ۱۲۰-۱۰۱.

خسرو بیگی، ر.، شایان، ح.، و سجاسی، ح.، و صادقلو، ط. (۱۳۹۰). سنجش و ارزیابی پایداری در مناطق روستایی. *پژوهش‌های توسعه روستایی*، شماره ۱، صص ۱۸۵-۱۵۱.

Bates, R.A. (2005). The impact of training content validity, organizational commitment, learning, performance utility and transfer climate on transfer of training in an industrial setting (UMI No. 9735977).

Blandford, D. (2010). Agricultural policies and development: A synthesis of recent OECD work. Available at: www.oecd.org.

Cho, K. M. and Boland, H. (2004). Education and extension for multi-functional agriculture. *Association for International Agricultural and Extension Education*, 531-538.

Hayati, D., Ranjbar, Z. and Ezatollah, K. (2010). Measuring agricultural sustainability. *Sustainable Agriculture Reviews*, 73-100.

Perrin, A. L. (2009). The Fit between Adult Learner Preferences and the Theories of Malcolm Knowles. (UMI No. 9998105).

Richard, A.L and Swanson, R.A. (1996). The Purpose of Human Resource Development Is to Improve Organizational Performance. *Debating the Future of Educating Adults in the Workplace*. San Francisco: Jossey- Bass

Segnestam, L. (2002). *Indicators of environment and sustainable development: Theories and practical experience*. World Bank Environmental Department. Washington DC. USA.

Sinkaiye, T. (2005). Agricultural extension participatory methodologies and approaches in agricultural extension in Nigeria. AESON, Ilorin.